

BAYAN FERİD BEY'İN (MÜFİDE FERİD TEK) PARİS'TE VERMİŞ OLDUĞU KONFERANSIN FRANSIZCA'DAN TÜRKÇE'YE ÇEVİRİLMİŞ TAM METNİ

Mesut BULUT*

Müfide Ferid Tek (1892-1973)

Müfide Ferid Tek, 29 Nisan 1892 yılında Kastamonu'da dünyaya geldi. Babasının görevi nedeniyle bulunduğu Trablusgarp'ta İtalyan Kız Lisesi'nde öğrenime başladı. Fransa'da Versailles Lisesi'nde eğitim gördü. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İçişleri Bakanı ve sonraları Büyükelçilik de yapmış olan Ferit Bey (TEK)'le evlendi. Yusuf Akçura'nın teşviki ile ilk eseri "Aydemir" adlı romanı yazan Müfide Ferid Tek, İstiklâl Savaşı sırasında yazdığı makaleleri nedeniyle İngilizler tarafından aranınca Anadolu'ya geçti. "Hâkimiyet-i Milliye" gazetesinde yazdığı yazılar, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'daki halkın bilinçlenmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bir çok roman ve makale yazan, feminizm hareketinin Türkiye'deki öncülerinden olan Tek 1973 yılında İstanbul'da öldü.

Eşinin Büyükelçilik görevi nedeniyle Paris'te bulunduğu sıralarda, 20 Mart 1922 tarihinde Türk Milli Hareketi üzerine vermiş olduğu konferans ve tartışmaların, Türk Tarih Kurumu'nda 5294/A3840 no ile kayıtlı 27 sayfalık Fransızca metninin tam çevirisi aşağıdadır. Müfide Ferid Tek'in sunduğu konferans, Kurtuluş Savaşı'nın nedenlerini, savaşın kazanılmasındaki önemli etkenleri ve Avrupa'nın, özellikle Fransa'nın o dönemde Türkiye'ye nasıl baktıkları

* Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi.

MESUT BULUT

konusunda önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Ayrıca Türk tezini, görüşünü Avrupa ülkelerinden birinde dile getirmesi, onlardan olan beklentilerimizi diplomatik bir dille belirtmesi açısından da dikkate alınması gereken bir konuşma olması önemini daha da arttırmaktadır.

Konferansın tartışma bölümünde, özellikle Çukurova bölgesindeki Ermeni nüfusu ve İzmir yöresindeki yabancı azınlıklar konusunda, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında o bölgelerde bulunan önemli ve yetkili yabancı kişiler tarafından verilen rakamlar, Avrupa'da ileri sürülen, kasıtlı olarak abartılmış bir takım rakamların gerçeği yansıtmadığını kanıtlamaktadır. Bu özelliğinden dolayı da Tek'in konferansı önemli bir tarihi belge niteliği taşımaktadır.

Bu çevirideki amaç, Fransızca bilmeyen tarih araştırmacılarımıza bir kaynak oluşturmaktır.

Fasc.No 185 **Türk Tarih Kurumu Arşivi** : 5294/A3840

ULUSAL POLİTİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR KOMİTESİ

Sekreteryası: 45, Rue d'Ulm

Gobelins 20-85

TÜRK MİLLİ HAREKETİ

General Malleterre'in Başkanlığında

Bayan Ferid Bey'in Konferansı

20 Mart 1922 Pazartesi Oturumu

BAŞKAN – Eşi Türkiye Diplomatik Temsilcisi olan Bayan Ferid Bey'e hoş geldiniz demek ve bu oturumu yönetmekten dolayı onur duyuyorum.

Bayan Ferid Bey şimdi sizlere Doğu ülkeleri konusunda bildiklerini anlatacak. Sözü ona vermeden önce kendisine, sağımda Suriye Yüksek Komiseri General Gouraud, solumda Yüksek Harp Okulu Müdürü General Debenedy'in

MÜFİDE FERİT TEK

olduğunu bildirmek ve 4. Ordu ile I. Ordu'nun bu kahraman komutanlarını huzurunuzda selamlamak istiyorum. (alkışlar)

Şimdi söz Bayan Ferid-Bey'in

BAYAN FERİD-BEY- Bayanlar, baylar. Her şeyden önce bugün vermeyi kabul ettiğim bu mütevazi konferansa katılarak onurlandırdıkları için General Gouraud, General Malleterre ve General Debenev'e teşekkür ederim. Topluluğunuzun nazik davetini ve bu akşam burada söz almayı birtakım endişeler içerisinde kabul ettiğimi bildirmek isterim.

Çünkü sizler seçkin konferansçıları dinlemeye alışkınsınız. Benim hitabet yetim hiç yok ve zayıf Fransızca bilgim, karşısında bulunmaktan çok büyük mutluluk ve onur duyduğum böylesi seçkin bir topluluk önünde konuşma yapma konusunda beni tereddüde düşürüyordu. Ayrıca bana, Türkiye'yi konu alan her şeyin Fransızları ilgilendirdiği ve şu anda dünyanın önüne karmaşık sorunlar ve onların adil çözümlerini koyan ve dünyada kalıcı bir barışın sağlanmasının bu çözümlere bağlı olduğu bu ülkedeki gelişmeler konusunda bilgilenmek istedikleri söylendi.

Affınıza sığınarak ve dünyanın geleceğine çok büyük etkileri olan olaylar konusunda toplumun doğru bilgilendirilmesinde fayda olacağı inancıyla Türkiye'deki ulusal hareket, onu şekillendiren politik ve ahlaki temel nedenler konusunda sizlere konuşma yapmayı kabul ettim.

Türklerin ne hissettiklerini, ne kadar acı çektiklerini, neler yaşadıklarını bilmek gerek, ancak o zaman, her şeye ve herkese karşı bağımsızlığını ve onurunu korumaya kararlı bir ulusun niçin beklenmedik bir vatanperverlik patlaması yaptığının açıklamasını alabiliriz.

Kendisine, direnme fikrinin kafasında nasıl filizlendiğini soran bir gazeteciye Ankara Hükümeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa, şöyle cevap verir:

"Bağımsızlık ve özgürlük ihtiyacı onun karakterinin özüdür. Bağımsızlık aşkı, işte bize atalarımızdan kalan tek miras. Bir toplum kendi özgürlüğü ve bağımsızlığı konusunda endişe duyduğu sürece insanlığa saygıyı, ulusal onur ve gurur hislerini tam olarak koruyamaz. Yaşayabilmem için özgür bir ülkenin evladı olmam gerek. Bu nedenle bağımsızlığımız sorunu biz Türkler için ölüm-kalım meselesidir diye düşünüyorum.

Ülkemin ve halkımın çıkarları izin verdiği ölçüde, insanlığı oluşturan tüm toplumlarla dostluk ilişkileri kurmanın ve bunu korumanın bir zorunluluk olduğu inancındayım. Ama, ülkemi boyunduruk altına almak isteyen her devletin karşısına yenilmez bir düşman olarak dikileceğim ve onunla, böyle bir isteğin boş bir istek olduğunu anlayıncaya kadar amansızca savaşaçağım."

MESUT BULUT

Bayanlar, Baylar

Emin olunuz ki, bu sözleri söyleyerek, ulusal bağımsızlığımızın kahramanı Mustafa Kemal, istisnasız tüm Türklerin yüreğinde olanları söylemek istedi. Kendini anlatarak onları anlattı ve üstelik kısa yoldan Türkiye'nin bütün tarihini ve Milli Hareketi tanımladı.

Çünkü, unutmayalım ki Türk halkı, tarihleri boyunca doğuştan bağımsızlık kültürüne en çok sahip halklardan biridir.

Bunu anlamak için biraz, kökenine, uzak geçmişine, hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu öncesine bakmak yeterlidir. Türklerin atalarının, enerjik ve harika bir mizaca, onur ve cesaret inancına sahip, gündüzleri çekinmeden, hiçbir dalavere yapmadan, hep hükmederek ve itaat edilerek hareket etmeye alışmış, aldıkları nefes kadar özgür, gururlu ve bağımsız liderleri, Asya'nın büyük imparatorları olduklarını hatırlamak gerek.

Bütün toplumların tarihleri kahramanlık olayları ile doludur. Antik çağın kahramanları gibi, orta çağın şövalyeleri vardı. Türkler, onlar, her zaman asker ve fethedici bir halk oldu. Onların büyük imparatorluğu, bir ara, İskender'in imparatorluğundan da büyük bir imparatorluk oldu. Tüm Asya'ya krallar verdiler. Bu nedendir ki bugün hala, Asya'da hükmeden neredeyse bütün ailelerin kanında Türk kanı bulursunuz.

Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğu kurulduğunda, onun büyük bir imparatorluk olacağı hissedilir. Daha bir asır geçmeden, bir çoğu kendi başına gerçek bir imparatorluk oluşturabilecek 14 devleti sınırları içerisine almıştı.

Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Türk medeniyeti dönemi başlar. Bin camili İstanbul halifelerin kutsal kenti, temel dayanağı, İslamın temel taşı oldu.

Bu medeniyetin zenginliği ve lüksü, sanatsal gelişimi Türk karakterini zenginleştirmez. Irk, hoşgörü, bonkörlük, çok ünlü misafirperverliği, kontrol edilemez gurur gibi ahlaki değeriyle beraber güç, disiplin gibi temel özelliklerini hala korumaktadır.

Bayanlar, Baylar,

Bir halk böyle bir tarihe, böyle bir geçmişe ve böyle bir karaktere sahipse özgürlüğünü kaybederek yaşaması mümkün değildir.

Her zaman buyurucu olmaya alışmış, her türlü duygunun da ötesinde onurları ve özgürlükleri konusunda endişe duyan Türklerin, Avrupa'nın onlara zorla kabul ettirmek istediği kadere razı olacağına inanıyor musunuz?

MÜFİDE FERİT TEK

Tarihi böyle kısaca anımsanmasından sonra, izin verin size Dünya Savaşı'nın son günlerini aktarayım. Türkiye mağluplar arasındadır. Türkiye itilaf güçlerine karşı savaştı. Bu konferans böyle acı bir konuya girmem için müsait değil. Ama izin verin küçük bir parantez açayım ve gerçek bir Türk olarak, ve sanırım, tarihleri boyunca hep birlik olan Türklerin ve Fransızların arzusu dışında sadece gerçek bir alinyasının yapabileceği bir şekilde bu iki halk bir birlerinin karşısına dikildi. Asırlık dostu ve ittifakı, Kırım Savaşı sırasında yanında olduğu Fransa'dan ümit ettiği, istediği hatta dilendiği yardım ve desteğini alamadan on yıldan beri bazı güçlerin ölçsüz istekleriyle parçalanan Türkiye'nin hatası var mı? Kader Fransa'yı, başkentimize göz diken hatta onu daha ele geçirmeden Tsarigrad adıyla vaftiz eden asırlık düşmanlarımızın safına yerleştirdi. Neyse, bu konu üzerinde fazla durmayacağım.

Savaşın son günlerinde kalmıştık: Galip İtilaf devletleri büyük bir gösterişle, hak ve yasalar açısından bunun onlar için bir işgal savaşı olmadığını ilan ettiler. Sanki dünya üzerinde bir bonkörlük ve adalet rüzgarı esiyordu. Başkan Wilson ünlü 14 maddenin 12.ci maddesinde şöyle diyordu: *“Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk bölgelerinde emniyet ve Türklerin egemenliği garanti edilmelidir.”*

Lloyd George , 5 Ocak 1916'da Westminster Hall'de yine aynı açıklıkla: *“Biz Türkiye ile ne başkentini ne zengin Küçük Asya bölgelerini ne de çoğunluğu Türk olan Trakya bölgesini almak için savaşıyoruz”* diyordu.

Bu sözlerin samimiyetine inanarak Türkler silahlarını bıraktılar. 30 Ekim 1918'de Osmanlı İmparatorluğu'nu canlı canlı parçalayan ağır maddelerle dolu Mondros Mütarekesi'ni imzaladılar. Türkler, korkunç bir endişe içerisinde ülkelerinin parçalanmasına boyun eğdiler. Büyük bir acıyla, Fransa'nın yüzölçümünden defalarca büyük toprakları, Arabistan, Hicaz, Yemen, Mezopotamya, Suriye topraklarını bırakırlar. Hangi ülkenin mağlubiyetinden dolayı bu kadar büyük toprak parçası elinden alınmıştır? Türkler, bütün bu inanılmaz istekleri, Anadolu ve Trakya'yı, sadece Türk nüfusunun bulunduğu anavatani elde tutmak kaydıyla kabullendiler.

Bu büyük kayıplardan sonra, ulusal sınırlarına saygı gösterilmesi hakkına sahip olduklarını düşünüyorlardı.

Onlara bu sözü kesin biçimde verdiler.

Ayrıca Mondros'ta, Yunan gemilerinin İstanbul sularına girişinin önleneyeği yazılı olarak garanti edildi.

O andan itibaren Türkler cesaretlerini yeniden toplamaya, kabullenmeye, yeniden işe başlama imkanlarını düşünmeye, 10 yıllık savaşıla yorgun düşmüş vatanını yeniden canlandırmaya çalışır.

MESUT BULUT

Daha on gün geçmemiştir ki Türkler, nasıl bir uçuruma sürüklenmek istenildiklerinin ortaya çıkışını görürler.

Boğazlardan geçişleri kontrol altına almak bahanesiyle, Halifeler kenti, kutsal kent, beyaz camilerle dolu İstanbul, İtilaf güçleri tarafından işgal edilir. Yunan gemileri Boğaza gelir ve Sultanın sarayı önünde demir atar.

O andan itibaren İstanbul, huzurlu, sakin ve neşeli kent, düzen ve güvenliğinin itilaf güçleri tarafından sağlanması gereken Türklerin İstanbul'u, tüyler ürpertici ve kanlı olayların olduğu, terör ve eylemlerin merkezi haline geldi. Bunlara şahit olan herkes söylediklerimi doğrular ve orada bütün bu vahşet günlerini yaşayan Fransızların beni yalanlamayacağı kesin. Bütün kinler, hınçlar, intikamlar ve Türklere istediklerini yapmaya izin verilen azınlıkların alçakça içgüdüleri zincirlerinden boşanmıştı. Türklerin can, mal ve emniyeti kimlerin eline verilir? Size soruyorum; Yunanlılara mı, duruma göre davranıp İngiliz polisiyle kol kola giren Ermenilere mi?

Yunan savaş gemisi Averoff'taki sarhoş gemicilerden oluşturulan devriyeler Müslüman mahallelerinde devriye geziyorlar.

Yılmış, korkudan ve elinden bir şey gelmemesinden dolayı sesleri kesilmiş Türklerin hepsi, kendilerini neyin beklediğini, kendi ülkelerinde yaşama haklarının elinden alındığını anlıyor. Evlerine giriliyor, evlerinden kovuluyorlar. Kelimenin tam anlamıyla ellerinde olan her şeyi alıyorlar; eşlerinden ayırıyorlar; onlar için değerli olan her şey ellerinden alınıyor veya ırzına geçiliyordu. Camilerimiz kışlaya çevrilmişti. Basit bir ihbarla Türkler hapse atılıyor veya sürgün ediliyordu.

İşin gülünç yanı, zengin mi yoksa fakir mi olmak gerekiyor bilinmiyordu. Eğer şöyle uygun bir eviniz varsa elinizden alınacağı ve kapı dışarı edileceğiniz kesindi. Ama para sizi birçok zorluktan kurtarıyordu. Türkler hiçbir şekilde itiraz edemezdi. Ya kabullenmek ve susmak gerekiyordu ya da hapisanede olmak. Zavallı İstanbul'un nasıl bir cehenneme dönüştüğünü anlatmak için Dante'nin kalemi olmalıydı.

Fransız ordusunun ve halkının şerefi için söylemeliyim ki, Fransızlar hiçbir zaman böyle vahşi eylemlere ve canice saldırılara ortak olmadı.

İtalyan temsilcilerinin tutumu Latin kız kardeşlerinininkine yakındı.

Şimdi, Bayanlar, Baylar, Türk halkının ruhunda fırtınalar koparan umutsuzluğu ve nasıl bir aşağılanma içerisinde olabileceğini anlıyorsunuz: haklarının, onurunun ve gururunun ayaklar altına alınışını görmek. Aslında biz daha işin başındaydık ve sadece İstanbul'da acı çekmiyorduk. Verdikleri sözleri unutarak İtilaf devletleri topraklarımızı paylaşmaya başladı. İngilizler Ankara üzerine

MÜFİDE FERİT TEK

yürüyor, İtalyanlar Antalya'ya çıkartma yapıyor, Fransızlar Çukurova'yı işgal ediyor! Nihayet en büyük hakaret, Yunanlılar İzmir'i işgal ediyor.

Yunanlar İzmir'de mi? Bu o kadar gerçek dışı görülüyordu ki inanmak istenmiyordu. Bu size Marseille'i işgal ettiler denildiğinde duyacağınız şaşkınlıkla aynıdır. Yunanlıların çok küçük bir azınlığının olduğu İzmir'de ne işi var? Avrupalıların yaptığı istatistiklere göre İzmir'de yaklaşık %15 Yunan ve %5 diğer kökenlere karşılık %80 Türk var. Taşınmazların %95'i Türklere ait. İzmir kentinin içinde de oranlar verdiğim rakamlardan farklı değildir. Yunanlılar, Ermeni, Yahudi ve Türk nüfusunun oluşturduğu toplam nüfus içerisinde sadece %20'lik bir orana sahiptir. Şunu da belirtmekte fayda var ki, İzmir'deki Yunanlılar da yerli olmayıp, anlaşmalar sonucu Yunanistan'dan gelip bölgeye altmış yıl kadar önce yerleşen göçmenlerdir.

Yunanlılar hangi hakla bizim olan bir yere geliyordu ve bu yeni kendini beğenmişlikler ne anlama geliyordu? Osman'ın ve Fatih'in çocuklarını medenileştirme iddiaları mı var! Kendilerine verilen görev, asıl niyetlerini ortaya koyacak kadar açıktır. Donanma merkezi yapmak ve Doğu Akdeniz bölgesini kontrol altına almak için çok gerekli olan Ege'nin iki kıyısını güçlü bir denizci devlet adına işgale gelmişlerdi. Ve bunun için bizim yerimize oranın sahibi gibi geliyorlardı ve biz de bu sıkıntıyı, bu ayıbı sineye çekecektik. Daha yeni çıkartma yapmışlardı ki ilk yangın haberleri gelmişti. Askerleri tarafından tehdit edilen halk, yakıldıkları, katledildikleri sığındıkları evlerinden ve camilerden dışarıya çıkmaya cesaret edemiyordu. İşte iki yıldır ki Yunanlılar İzmir ve Aydın'ı işgal altında tutuyor. Onların işgal ettiği bütün yerlerde yıkıntı ve küllerden başka bir şey kalmadı. Her şeyi yıktılar, yaktılar ve camilere hatta mezarlara varıncaya kadar her şeyi yağmaladılar. Bütün kutsal değerlere saygısızlık ettiler. Kendi konsoloslarınıza sorun bakalım İzmir, Eskişehir, Pamukkale ve Bursa'yı Yunanlılar oralara girdiklerinden beri tanıyabilirler mi? Bursa'da edepsizliklerini, sultanlarımızın mezarlarını dinamitle havaya uçuracak kadar ileri götürdüler ve gerçek bir sanat şaheseri olan Yeşil Cami'nin seramiklerini yağmaladılar.

Böylesi hazineler sadece bir ülkeye ait değildir. Onlar insanlığın ortak malıdır.

İşgalcilerin kini –zaten korkunç olan da budur- sadece camilere değil anıtlara ve sanat eserlerine de yöneldi. Kinlerini Anadolu'nun barışçıl ve fakir halkı üzerine görülmemiş bir vahşetle kustular.

İnsan kendini, sorunsuz geçmişin bu sakin, neşeli küçük Türk kasabalarında sabahın ilk ışıklarından akşamın karanlığına kadar çalışıp akşamları evlerinde dinlenen çalışkan, mutlu insanların düşünmeye bırakıyor.

Bir de şimdiki durumlarını düşünüyorum:, küçük kasabalar yağmalanmış, yakılmış; köylüler korkutulmuş, katledilmiş; yünlerini dokuyan genç kadınlar

MESUT BULUT

kaçırılmış, onurları kırılmış: ihtiyar melankolikler ve bıkkınlar, Allah'ın halkının zaferi için dua ediyorlar gerekçesiyle acımasızca boğazlanmış.

Evet, şimdi bu kederli bölgelerde hakim olan kanlı yıkıntıları, sonsuz yası, büyük acıyı düşünüyorum ve kendi kendime, eğer Avrupa, yurdumuza kendi yerine cellat diye ve Türkleri dünya haritasından silmek için Yunanlıları gönderdiyse, yaptığı seçimden dolayı kendini kutlayabilir. Yunanistan görevini iyi yaptı.

Türkler gerçek bir ölüm fermanıyla karşı karşıya olduğunu anladığında, içlerinden ortak bir isyan duygusu kabardı. Damarlarında akan atalarının muzaffer kanının bu kadar kaynadığını hiçbir zaman hissetmemişlerdi. Veya bağımsız olarak yaşamak ya da şerefli bir şekilde ölmek için yemin ettiler.

İstanbul'da halk zincirlerin altında boğuluyor, isyan yavaş yavaş uğulduyordu. Zincirlenmiş esir İstanbul, ulusçuluğun harekete geçeceği merkez olamazdı. Protesto yapmak, miting düzenlemek, sızlanmak ve ağlamakla yetiniyordu.

Ama Anadolu özgürdü; düşmanlarına ve ulusal varlığına saldıranlara karşı tek bir vücut gibi dikildi. Çok zor bir iş oldu! Türkiye silahlarını bırakmış, zincirlenmiş; askerleri yabancı kamplarda hapsedilmişti.

Ne topu ne de mermisi vardı; vatanının ve kaynaklarının dörtte üçü elinden alınmıştı ve on yıldan beri savaştaydı. Fakat, mademki savunacağımız varlığımız, gururumuz, ulusal onurumuzdu bütün bunların önemi yoktu... İşte Türk Milli Hareketi bu kalıtsal içgüdüden doğdu. O andan itibaren genç, enerjik, kendine saygı duyulmasını sağlamaya kararlı yeni Türkiye yaşamaya başlıyordu. Avrupa artık karşısında, birbirine düşman birçok ırkın meydana getirdiği büyük hantal imparatorluğu ve "hasta adam" Osmanlıyı bulmayacaktı. Hayır, Osmanlı İmparatorluğu yerini, dikkatli, sağlıklı, birleşmiş Türkiye'ye bırakmak için ölmüştü. Bu Türkiye'nin yeniden doğuşunun başlangıcıdır.

Bütün herkesin içinden ilk olarak bir adam Türk halkının bu atılımına güven duydu, Türk ulusunun içindeki enerjiyi hissetti, bu adam Mustafa Kemal'di.

Olayları aylar öncesi görmüş ve İstanbul'un zehirli atmosferinden kaçmıştı. Anadolu'ya, Sivas'a, ülkenin kalbine çekilir. Geleceğe olan sarsılmaz inancıyla çalışmaya başlar. Büyük bir heyecan ve optimizmle, büyük zekası ve çok güçlü organizasyon yetisiyle ulusal direnmeyi hazırlar. Sivas'ta topladığı kongre hareket planına karar verir.

Anadolu'nun önemli bölgelerinde hemen milli müdaafa cemiyetleri kuruldu. Hareket saati gelince O, kendini hareketin saygın başı ve yöneticisi durumunda bulur.

MÜFİDE FERİT TEK

İlk çağrısında İstanbul'un seçkin aydınları, Türklerin bu eski vatanına özgürce ayak basmaktan mutlu, yağınlar halinde Sivas ve Ankara'ya geçer.

Kısa bir şaşkınlık yaşayan güçler hemen daha sert önlemlerle cevap verir. Türkleri korkutmak için, zaten eli kolu bağlı olan İstanbul'a yeniden vurmaya karar verirler. Düzeni bozanları yakalamak bahanesiyle, zavallı İstanbul Hükümeti'nin ellerinde kalan sözde yetki haklarını tiyatro gösterisi gibi bir bildiri ile kaldırır. İşte "16 Mart 1920, İstanbul'un İkinci İşgali" diye adlandırılan şey budur.

Bir gece, İngiliz üniforması giymiş kişiler kent kışlasına aniden girer ve yataklarında uyuyan zavallı Türk askerlerini katlederler.

Bir hafta boyu terör hakim oldu. Parlamento üyelerinin kendileri bile bundan kurtulamadı. Yasaklandıkları gün veya hemen ertesi gün İngiliz hapisanesinin yolunu tutuyor sonra da sürgüne gidiyorlardı.

Ve sürekli işlenen bütün bu suçlar "medeniyet" adına yapılıyordu. Ne büyük bir ironi!

Böylesi çok korkunç bir durumda Türkler yine tek çıkış yolunun, tek sığınağa, Anadolu'ya kaçmakta ve vatanperverlik cemiyetinde olduğunu anladılar.

Yoğun bir göç başlar. Çok ciddi önlem alan İngilizlere rağmen ilk gidenler ve Mustafa Kemal'in çevresinde toplananlar her çeşit rütbeye sahip olan askerlerdi. Kısa süre sonra da parlamento onları izledi. Milletvekilleri ve olayın önemini kavrayan, izleyebilen Türklerin kendilerine katılmalarıyla Ankara'da toplanmak için İstanbul'u terk ederler. Hatta çocuklar ailelerini, okullarını terk ederek ülkelerini savunmak için koşuyorlardı. Ve bu tarihin benzerine çok az tanık olduğu çok güzel bir vatanperverlik idealizmi ve hareketi patlaması oldu.

Sarayında kalmasına rağmen Sultan artık mahpustu . Halk, içinde utanç da bulunan bir derin acı ile bunu anlamış ve kendilerini hedeflerine ulaştıracak bir başkasını lider yapmanın gerekliliğini görmüştü. Doğal olarak seçimini Mustafa Kemal'den yana yaptı.

Ve Avrupa, hiç farkında olmadan, Sultanı tam anlamıyla kontrolü ve hakimiyeti altında tutarak Mustafa Kemal'in gücünü ve otoritesini daha da sağlamlaştırdı daha da yasal hale getirdi. Diğer taraftan, itilaf devletleri diplomasisi Türklerle, Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerine izin vererek, İstanbul'u, Türklerin yok edilmesini amaçlayan eylemlerin merkezi haline getirerek, bir kez daha, asıl amaçlarını göstermiş oldular.

Vatandaşlarının seçimleri ile atanır atanmaz hemen işe başladı. Geçici başkenti düzenler, devletin resmi işleri için birimleri kurar ve hemen bir seçim

MESUT BULUT

yapılarak ulusal parlamentonun oluşturulmasını ve bu parlamentonun sürekli görevde kalmasını emreder.

Ülkede bu olaylar olurken ve halk bu olaya odaklanmışken Avrupa, Sevr'de bizi daha da sıkacak zincirleri hazırlıyordu.

Bu amaca yönelik hazırlanan ve Saraya kabul ettirilen Sevr Anlaşması, Türkiye aleyhine hazırlanan politik şiddetin tüketimi oldu.

Bölmeler, parçalamalar, ekonomik, mali ve politik kontrol ile bağımsızlığın tam anlamıyla yitirilmesi, işte Sevr'in ana hatları bunlar oldu. Zincirlenmiş ve egoistçe boyunduruk altına alınmış Türkiye yavaş yavaş can çekişerek ölmeliydi.

Bu da yeterli değildi: Sevr Antlaşması'nı tamamlamak için İtilaf kuvvetleri, İtalyanların çabasıyla, ölünün paylaşılması için anlaşır: 10 Ağustos 1920'de varılan üçlü anlaşmayla anlaşma tamamlanır!

Güçler, okuyorum, Türkiye'ye yardım etmek, kaynaklarını geliştirmek, uluslar arası çekişmeleri önlemek yerine Türkiye'yi aralarında paylaşıyorlardı.

Yani Türkiye, yirminci yüzyılın tam ortasında parçalara bölünmüş ve paylaşılmıştı!..

Şimdi anlaşmayı uygulamaya koymak gerekiyordu. Ama nasıl? Bir tek Türk bile bu anlaşmayı kabul etmezdi!

O zaman, bizi zorlamak için, bizi esarete ve ölüme mahkum etmek için, İtilaf güçleri, bağımsızlıklarını savunan Türk isyancıları yok etmesi için göreviyle Yunanlıları gönderdi. Bu isyancıların istisnasız hepsi, Bayanlar, Baylar, Türk halkının bozulmamış, açık yürekli, yiğit, sağlıklı elemanları olan Türk vatanperverdi.

Yeni hükümetin karşı karşıya kaldığı görevlerin ne kadar büyük ve ağır olduğunu düşünebiliyor musunuz Bayanlar, Baylar. Ülkenin iç durumunu düzenlemenin yanı sıra, öncelikle düşmanın öldürücü istilasını durdurmak gerekiyordu.

Benim ülkem bu güç gösterisini başardı. Bir yıldan daha az bir süre içerisinde, bütün hizmet birimlerinin işlerlik kazanması muhteşem bir düzenleme ile başarıldı. Öyle bir mali denge sağlandı ki, Türkiye, hiçbir dış krediye acil ihtiyaç duymadan kendi kendine yetiyordu. •

MÜFİDE FERİT TEK

Hükümet komşu ülkelerle diplomatik ilişkilerin kurulması için görüşmelere başladı. Uluslar arası ilişkilerin başlaması gecikmez. Büyük Millet Meclisi hükümeti Rusya ile bir dostluk anlaşması, Ermenilerle, biri Sovyet Ermenilerle Kars'ta biri Ermeni Milliyetçileriyle Gümrü'de iki barış anlaşması imzaladı.

Bu antlaşmalara dikkat çekmemin nedeni bunun bana kamuoyu tarafından bilinmiyormuş gibi gelmesindedir: genel olarak sanki halledilecek bir Ermeni sorunu varmış gibi görünür. Bu doğru değildir. Ermeni sorunu biraz önce belirtilen antlaşmalarla tamamıyla halloldu. Türkiye'den bağımsız ve Türkiye'nin tanıdığı, kendisiyle iyi komşuluk ilişkileri kurduğumuz özgür bir Ermenistan var.

Ayrıca, Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna, Afganistan, Buhara ile antlaşmalar yapıldı. Tüm doğu ülkeleriyle olan sınır sorunları ve ilişkilerimizde yaşanan pürüzler düzeltildi.

Halledilmesi gereken tek sorun Batı sorunu ve Yunan işgaliydi. Bunun için sağlam bir ordu kuralıydı. Mustafa Kemal özellikle bu konu üzerinde yoğunlaştı. Ulusun, vatan için can verme düşüncesi ve ulusa karşı olan net bir zorunlu görev bilinci O'nun görevini kolaylaştırdı ve kısa sürede, genelde dünyaya, özelde Yunanlılara savaşçı özelliklerinin ne kadar yüksek olduğunu gösteren bir ordumuz oldu

Konstantin'in ordularıyla ilk sert çarpışma İnönü'de oldu. Bir seri kanlı savaş sonrası Türkler kazandı. Bu, işgali durdurmamızdı.

O günün büyük mutluluğunu asla unutmayacağım ! Artık geleceğimize endişe etmiyorduk. Ordumuza, kurtuluşumuza inanıyorduk ve kesin zafer için onlara güvenebilirdik. Türkiye'nin de bir Valmy'si¹ vardı.

General Papouhas'ın ordusunu iki kat güçlendirip tekrar saldırıya geçmesi boşunaydı. Aynı savaş alanında ikinci kez mağlup edildi.

Artık Constantin'in yapacağı tek şey kalmıştı, bütün ordusunu Anadolu'ya göndermek. Bu ordu geldi, ve onunla birlikte Kral, Kraliçe, krallık Prensları, Hükümet ve Erkan-ı Harp de geldi. Hepsi, daha ileri hareketine başlamadan zafer çığlıkları atarak geldi.

Yunan Savaş Bakanı, zaferinden emin, İngiliz Askeri Ataşesi ve maiyetini, kendisiyle yemek yemeleri için Ankara'ya davet eder.

---

¹ Valmy ; 20 Eylül 1792, Fransız İhtilali sonrası Prusya ordusunun Fransa'yı işgale başladıklarında Fransızlar onları Valmy'de karşılayarak geri püskürtür ve bu başarı onlar için büyük bir moral zaferi olur.

MESUT BULUT

On üç Yunan birliği, büyük bir yenilgiyle hüsrana uğranan başlanacak savaşı önce basit bir gezinti diye algılar: Bu Türklerin Sakarya Zaferi oldu. Yunanlılar şaşkındı. Avrupa daha da beter!

Nasıl oldu da Türkiye, size biraz önce resmini çizdiğim böylesi zor bir durumda olmasına rağmen, bazı güçlerin o kadar ilgi ve ihtimamla baktıkları tam teçizatlı Yunan ordusunu yenebildi?

Bayanlar, Baylar, size muammanın sırrını söyleyeceğim. Zafer bir taraftan Mustafa Kemal'in inkar edilemez askeri dehasına, kendileriyle çarpışan herkesin kabul ettiği gibi onun subaylarının kahramanlıklarına, birimlerin iyi düzenlenmesine, birliklerimizi canlandıran fedakarlık ve bağlılık zihniyetine ama özellikle ilk kez Türk halkının isteyerek bir savaşa katılmış olmasına bağlıdır.

Bu savaşın, diğer hükümetlerin geçmişte yaptıkları savaşlarla hiçbir ortak yönü yoktur.

Bu savaşı yapmanın gereğini halkın kendisi hissetti. Türkler yaşamak için bu savaşı kazanmalıydı. Sizler, siz Fransızlar, muzaffer tarihinizin benzeri dönemlerinde aynı şeyleri yaşayan sizler, zafere ulaştıran bu ruh halini herkesten iyi anlarsınız.

Ulusun heyecanı o kadar büyüktü ki orduya gönüllü olarak sadece erkekler katılmıyor, arka cephedeki bütün işleri yapmaktan mutlu olmayan kadınlar da ön cepheye kadar gidiyordu.

Aralarından birçoğu, özellikle de köylüler, düşman karşısında gösterdikleri başarıdan dolayı özel rütbeler aldılar ve madalya kazandılar.

Uluslarımızı harekete geçiren ruh hali konusunda bir fikir vermek için izin verin size şu olayları anlatayım: Yunanlılar tarafından yağmalanan bir çok küçük kent gibi İnegöl'de, şehrin tam ortasında iki atlı birlik çarpışıyordu. Bizimkiler kaçmakta olan rakiplerine ateş etmek için attan indiler ve atlarını emanet etmek için adam aradılar. Bir grup çocuk ortaya çıktı ve her biri iki atı yularından tuttu. Zavallı küçükler savaş meydanında kalıp oradan uzaklaşmamaları gerektiğini zannediyorlardı. Birkaç saat sonra düşman takibini bitiren askerlerimiz geriye dönüp atlarını almaya gelirler. Geldiklerinde, kendilerine emanet edilen atların yularlarını hala sıkıca tutan çocukların vücutlarının kurşunla delik deşik olduğunu görürler. Kurşunlara ve ölüme rağmen kaçmamışlardı.

Bir hastane bulunan Eski Hal denilen yerden arabayla geçiyordum. Bir çavuş, kağıtlarıma bakmak için beni durdurdu. O kağıtlarıma bakarken ben, sokağın tam ortasında bir taşın üzerine oturmuş ateşten titreyen küçük zavallı bir askere doğru ilerledim. Dudakları beyaz, yüzü solgundu. Sorum üzerine bana, malaryaya yakalandığını, izine ayrıldığını ve köyüne döndüğünü söyledi. Bu olaylar sırasında

MÜFİDE FERİT TEK

çavuş bize yaklaştı. Genç adamın son sözlerini dinledikten sonra gözlerini bir süre sert bir askeri bakışla ona dikti ve dedi ki: *“Arkadaş, askerde hastalanmış olman mümkün mü? Bu gösteriyor ki senin inancın yokmuş, insanın inancı olduğunda, ülkesi için çalışma isteği olduğunda, asker olma onuruna ulaştıktan sonra hasta olmaz. Ölüür ama hasta olunmaz, çünkü insan bedenini unuttur. Gördüğün gibi ben tam on iki yıldır askerim ve sapasağlamım; umarım askerde ölüriim ama... Yunanlıları kovmadan önce değil, zaten bu da gecikmez.”*, bu son sözleri söyleyen çavuş uzun bıyıklarını burdu. Yüzü güneşten bronzlaşmış tipik bir Türk yüzü vardı. Arabama binmek için bana yardım ederken üzgün bir şekilde bana: *“Dövüşmek, savaşmak iyi ama beni en çok üzen, en çok zoruma giden Yunanlılara karşı savaşmaktır.”*

Başka bir gün İnebolu'ya gidiyordum. Genç bir subay bana eşlik ediyordu. Bir kasabadan geçerken yaşlı bir kadın bize yaklaştı. At üzerinde olan subaya şaşkınlıkla baktı. Sonunda ona yavaşça ama acı bir tonla şöyle dedi:

“Oğlum, sen benden daha iyi bilmelisin; sanırım yanlış yoldasın. Cepheye, savaş meydanına giden yol senin gittiğin yolun tam tersinde. Senin yolun bu tarafta olmalı” ve ona yolu gösterdi.

Bütün hastanelerdeki yaralıların bir tek arzusu vardı: Tekrar cepheye gitmek. Tekrar silahlarını almak için, daha iyileşmeden sık sık hastaneden kaçıyorlardı.

Kadınlar, çocuklar, zenginler, fakirler, aydınlar, köylüler, hepsinin bir tek hedefi vardı: ülkeyi kurtarmak.

İşte zaferin anahtarı budur. Düşman güçlerin yaptığı bütün girişimler gösterdi ki Türklerin sarsılmaz azimleri ve yeni Türkiye'nin amaçlarını gerçekleştirme çabalarıyla başa çıkamayacaklar.

Verilen bu kadar bedel ve fedakarlık Avrupa'yı geçen sene yerinden oynattı. Barış girişimlerini başlattı. Londra'ya davet edildik.

Bizim, en yasal haklarımızı koruyarak onurlu bir antlaşma yapmaktan başka bir hedefimiz yoktu ve bize yapılan Londra'ya gitme davetini kabul ettik. Orada yapılan konferansta bize Yunan ordusu tarafından işgal edilen bölgelerde bir halkoylaması yapılması önerisinde bulunuldu

Sonuçtan o kadar emindik ki, delegelerimiz öneriyi hiç tereddüt etmeden kabul etti. Azınlıkta olduklarını bilen Yunanlılar bunu reddetti. Ve bu konferans, günümüzdeki tüm konferanslar gibi, hiçbir sonuca ulaşmadı.

MESUT BULUT

O andan itibaren Sevr Antlaşması yaşama geçmişti. Avrupa kamuoyu Türkiye'nin bir kez daha haksız bir şekilde kurban olduğunun bilincine yavaş yavaş varıyordu. Bu konferansın tek mutluluk verici sonucu, Fransa ile olan dostluk ilişkilerimizin tekrar başlaması, Fransa-Türkiye görüşmelerinin başlatılarak Ankara Antlaşması adı ile anılan anlaşmayla sonuçlanmasıdır.

Sizin ülkeniz gibi bir ülke Bayanlar, Baylar, ülkemize karşı sergilenen haksız tutuma daha fazla dayanamazdı.

Ayrıca Fransız kamuoyu, ileri görüşlü, vatanperver, zeki bir basın ve Loti ve Farrère gibi saygın hak ve adalet savunucuları tarafından aydınlatılıyordu.

Diğer taraftan, doğu ordunuz orada halkımızla ilişki içerisindeydi. Onlar halkımızı önce Çanakkale'de sonra İstanbul'da değerlendirme imkanı buldu. Çünkü yiğit düşmanımız, bugünkü ve her zamanki dostumuz, Türk birliklerinin hayranlık uyandırıcı insancıl duygularına saygı duyma dürüstlüğü gösterdi. Durumun saygın şahitleri Mareşal Franchet d'Esperey ve General Gouraud birliklerimize saygı sunmakta kusur etmediler. Bay Briand iktidara gelince harika zekası isteklerimizin meşruluğunu sezdi. Türklerin geleneksel dostluklarını kazanmanın Fransa'nın çıkarına olduğunu anladı. Bay Franklin Bouillon Ankara'ya kadar zahmetli bir yolculuk yapmayı göze aldı.

Biz Türkler, uzun süreden beri, dostumuz Fransa'ya elimizi uzatmaya hazırдық. Devlet adamlarının yüksek kavrayışları ve onları harekete geçiren adalet düşüncesi sayesinde Fransa-Türkiye antlaşması çabucak imzalandı.

Türkiye'ye Avrupa'nın bazı güçleri tarafından uygulanan ve bitirmek istemedikleri zulmün durdurulması gerektiğini anlayan ilk ülke olma onuru Fransa'nındır.

Böyle politik bir eylemle Fransa, sadece Türkiye üzerindeki eski etkisini yeniden kurmakla kalmadı, onun dostluğunu tekrar kazandı ve Müslüman kolonilerindeki saygınlığını daha da arttırdı.

Cezayir, Fas, Tunus'ta olduğu gibi Suriye'de de Müslümanlar, böylesi büyük bir adalet ve barış hareketini ilk onlar yaptıkları için Fransızlara minnettar olacaklar.

Artık Fransızların, düzeni sağlamak için Suriye'de ordu bulundurmasına gerek yoktur.

Ümit edelim ki Fransa'nın yaptığı bütün Avrupa'ya örnek olur ve onu izlerler. Böylece barış tamamıyla sağlanmış olur.

MÜFİDE FERİT TEK

Doğuda barışı sağlamak söylenildiği kadar zor değildir. Sadece basit bir adalet anlayışı, sağlıklı ve şeffaf bir mantıkla bu sıkıntı verici sorun, dünyanın bütün konferanslarından daha rahatlıkla çözülebilir.

Türkiye sadece hakkı olanı istiyor. Bizim isteklerimiz? O kadar az ki, iki kelimeyle özetlenebilir:

Biz, İzmir, Trakya ve İstanbul gibi işgal edilen bütün topraklarımızın boşaltılmasını istiyoruz. Yunanlıların verdikleri zararın onlardan tazmin edilmesi: bundan maddi tazminatı kastediyorum çünkü, ne yazık ki insani yıkıntılar için sonsuz bir yas tutacağız. Sonra da Türkiye'nin politik ve ekonomik bağımsızlığına tam saygı istiyoruz.

Azınlıklar sorunu üzerinde durmayacağım çünkü bu sorun Türkiye'de hakça bir çözüme ulaştırıldı. Diğer ülkelerde Müslümanlara tanınan hakların aynısının Türkiye'de bulunan Hıristiyan azınlıklara tanındığını ifade etmesinden daha doğru ne olabilir.

Bayanlar, Baylar.

Osmanlı İmparatorluğu yaşadı. Onun zayıflığının nedeni büyüklüğü. Fatihlerimizin aşırı hoşgörülü oluşu ve yönetimimizin bağımsızlığı onun yıkılışının nedeni oldu. Bunu size ispat etmek kolay ama bana ayırdığınız kıymetli zamanınızı hor kullanmak istemiyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, hasta adamın yerini, küçük ama homojen bir yapıya sahip, gücü ve geleceğine inançlı, haklarına ve bağımsızlığına saygı göstereceğine inanan güçlü bir Türkiye alacak. Bu Türkiye artık Avrupa'nın, Talleyran'ın Viyana Kongresinde söylediği: *"Adaletsizlik üzerine kurulan politika, politik dünyanın kendi sonunu hazırlayacak kötü bir politikadır."* sözlerini anlayacağını ümit eder.

Avrupa, Fransa'nın cömertçe yaptığı gibi, halkların büyük gururlarının bilincine tekrar vardığında, top sesleri sustuğu zaman Türkiye'de insanlığın gelişmesine mütevazı katkısını sağlayabilecektir.

Türkiye çizdiği hedefe ulaştığı zaman barış içerisinde ve onurlu bir şekilde tarihin sonsuz yolunda yürüyüşüne devam edecektir.

BAŞKAN- Benim gibi sizler de, Bayan Ferid Bey'in Türkiye'nin durumunu nasıl bir enerjiyle sunduğunu takdir etmişsinizdir. Fransızlar, dürüstçe ve samimi bir şekilde ifade edilen bütün inanışlara saygı duyarlar.

MESUT BULUT

İzin verirseniz Bayan Ferid Bey'i Fransızca'yı kullanım biçiminden dolayı tebrik etmek istiyorum; hafif aksanı konuşmasına ayrı bir cazibe katmaktadır. İnsan duygularını Fransızca ile böyle ifade ediyorlarsa Fransızca düşünüyorlar demektir.

Bu toplantıda geleneksel olarak, sunudan sonra bir görüş alış verişi yapılır. Şimdiden dikkatinizi çekmek isterim ki Bayan Ferid Bey'in yaptığı sununun konusu tehlikeli bir konudur; bir yönüyle, tam net olmayan, bizim dış politikamıza, diğer yönüyle korumak gereken içten duygulara dokunmaktadır. Söz alarak katkıda bulunmak ya da soru sormak isteyenlerin, bayan Ferid Bey'in üslubunu kullanmalarını öneririm

Söz Bay Gauvin'in

BAY GAUVIN- Sayın Başkan, sanırım ilk kez burada duygusal bir konferans dinledik. Bayan Ferid Bey'in konuşması her türlü politik eleştirinin dışındadır. Bu nedenle konuşmayacağım.

BAŞKAN- Söz sayın General Gouraud'nun

GENERAL GOURAUD- Ben Bayan Ferid Bey'in çok açık biçimde anlattığı şeylere, çekiciliğine hiçbir şey katamayacağımı bilerek, bir katkıda bulunmak için söz alıyorum. Bayan, haklı olarak, Mareşal Frenchet d'Espérey ve benim Türk askerlerinin cesaretine övgü yaptığımızı söylediniz Bana bugün verilen bu fırsattan yararlanarak, Mayıs-Haziran 1915 'de Çanakkale'ye savaşa gönderilen yabancı birliklerin komutanlığını yaptığım sırada karşılaştığım olayları anlatmak istiyorum.

Türkler o zaman savaşta kahramanlıklarını gösterdi. Ayrıca, en azından eylemlerinin nedenini aşağıda genel olarak açıklayan, içinde buldukları durumda da cömertliklerini de ispatladılar.

24 Haziran'daki savaş sırasında ciddi bir şekilde yaralanan bir Türk subayı, savaştaki, kaybedilen, kazanılan ve tekrar kaybedilen mevziler, o git-geller sırasında bacağından yaralanmış bir Fransız askeriyle yan yana gelir; askerin sağlık çantası yoktu; şüphesiz kaybetmişti. Türk subayında iki tane vardı; birini Fransız askerine verir ve bacağına sarması için ona yardım eder.

Akşam yapılan bir taarruz Fransız birliklerine, Çanakkale ambulansı ile iki yaralı getirme imkanı verdi; olay bir doktor tarafından bana bildirildi ve doktora göre çok kan kaybeden Fransız askerinin hayatını Türk subayı kurtarmıştı.

Akşam, ölmek üzere olan o subayı görmeye gittim; iki gün sonra öldü; karnında çok ciddi bir yara vardı. O gece gördüğüm, hava çok sıcak olduğu için

MÜFİDE FERİT TEK

sadece pansumanlarla örtülmüş, ölümün dokunduğu, benzi tamamıyla solmuş adamın hafif aydınlatılmış ışıktaki görüntüsünü asla unutamam.

Ona, cömert tutumundan dolayı teşekkür ederken söylediği tek söz Ankara Antlaşması ile önlerine çıkan yeni durumu tamamıyla aydınlattı:

“Generalim, dedi, bana hayatımın son mutluluğunu veriyorsunuz. Ben, bütün çocukları asırlardır Fransız dostu olan eski bir Türk İstanbul ailesi mensubuyum. Ben Galata Lisesi'nde yetiştim. Şu kişileri tanıyorum...” Kendilerini tanımadığım için şimdi aklımda kalmayan Fransız isimleri saydı. “Enver” –ona ağır bir hakarete bulundu- “Türkiye’yi mahvına sebep olan bir savaşa attı. Eğer bir gün, büyük ülkeniz zaferi kazanırsa dilerim ki Türkiye’ye düştüğü çıkmazdan ve onu bu hallere getiren zavallı hırslardan kurtulmak için ona yardım eder. Büyük ülkenizin ona karşı cömert olsun.”

İkinci nokta. Ben 30 Haziran'da çok ciddi bir şekilde yaralandım. Fransız ve İngiliz birliklerinin bulunduğu Çanakkale'nin bu küçük bölgesinin her tarafından toplar patlarken yaralıları hemen toplama ve onları derhal Çanakkale Boğazına demirlemiş hastane gemisine taşıma gibi bir alışkanlığımız vardı. Bu hastane gemileri beni birkaç saat önce yaralayan Asya tarafındaki Türk topçularının hemen dibindeydi. Menzilinde olmasına rağmen hiçbir Türk topu ateşi almadı; hastane gemileri ne yazık ki Alman denizaltıları tarafından batırıldı; ama, çok kolay olmasına rağmen, topçular asla bir hastane gemisini batırmadı.

Beyrut'a beni görmeye gelen Ferid-Bey ile yaptığımız görüşme konusunda birkaç söz daha ilave etmek istiyorum; Çukurova ve Ermeniler konusunda.

Fransız istilası sırasında çok büyük oranda Ermeni, Çukurova'ya sığındı; bu, ateşkes antlaşmasına Mareşal Allenby tarafından son anda konulan bir maddeden kaynaklanıyordu. Özellikle 20'li yıllarda, Fransız birlikleri ile milliyetçiler arasında yapılan çatışma hareketleri sırasında Ermenilerin orada bulunması alışılmış bir şeydi.

Fransız hükümetinin, size biraz önce bahsettiğim Türk komutanın geleceği bilen sözlerini yerine getirerek Türk hükümetiyle anlaşmaya karar verip imzaladığı anlaşmada Çukurova bölgesinin doğu orduları gözetiminde boşaltılması maddesi vardı. Ayrıca, bu boşaltma, bayan Ferid Bey'in biraz önce protesto ettiği Sevr Antlaşması'nda da yer alıyordu ve Çukurova artık, askeri işgal amacı dışında, orada hiçbir Fransız birliği görmedi.

Boşaltma yapıldı. Ferid Bey'in oradan geçerken, sonra Konsolosumuz Bay Laport ve nihayet benim Kurmay Başkanımın ayrıntılarını onayladığı Ankara Antlaşması Ermenilere (Bazen söylenildiği gibi 300 000 kişi değil sadece 50 000 kişiydiler; sayıları rastgele söylemişler çünkü 3 ya da 4000 kişi hariç hepsi gemilere bindi.) garantiler veriyordu.

MESUT BULUT

Ama ne yazık ki, ne Çukurova'ya giren Türk yetkililerin ne de bizim çabalarımız, hükümetin imzaladığı Ankara Antlaşması'na güvenmeleri konusunda harcadığımız çabalar Ermenileri ikna etmedi. Ermeniler bize: " *Siz Fransızlar Türkleri tanıyorsunuz; Siz onlara güveniyorsunuz; onların ne olduklarını biz biliriz; yarın bizi katlederler; biz gitmeye kararlıyız.*" diyorlardı.

Ve kalkıp gittiler. Bu, aileler dahil 45.000 Ermeni'nin gidişi sırasında hiçbir sorun çıkmadığı, hiçbir engelleme olmadığı, hiç kimsenin öldürülmediği ve bir tek yaralama bile olmadığı konusu Fransız gazetelerinde yeteri kadar verilmedi.

Gemiler gittikten sonra, göç eden Ermeniler, başka şekilde söylemeyeceğim, Akdeniz'in çeşitli limanlarına gittiler; bu limanlar onlara kapatılmıştı; gemiler sadece Suriye'de kabul edildi ve Çukurova'dan göç eden 16.000 Ermeni Suriye'de karaya indi. Patrikleri bana Ocak ayında bir telgraf göndererek, zavallı vatandaşlarına bir kez daha göstermiş olduğu cömert misafirperverlikten dolayı Fransa Cumhuriyet hükümetine minnet duygularını aktarmamı istedi.

Şunu söyleyebilirim ki, Fransa hükümeti, Bayan Ferid Bey'in kastettiği, iki ülkenin çıkarına olan ve Ankara'da imzalanan anlaşmayla, Türkiye ile uzun dostluk politikasına başladığında, bu sadece Türkiye ile Fransa arasında barışı sağlamadı, Fransa'nın Ermeni halkına olan görevlerini de yerine getirdi.

Ermeniler konusunda ise, iki yıllık Çukurova'yı işgal döneminde, dünyada (Avrupa'da demiyorum çünkü buna Amerika da dahildir) Ermenileri korumak için kanını akıtan, yaklaşık 2000 ölü ve yaralı veren ayrıca ihtiyaç duyan Ermeni ailelerin, yetimlerin bakımları ve hastane masraflarıyla 40 milyona çıkan bir harcama yapan tek hükümet Fransa hükümetidir.

Yabancı basın bu konudaki Fransa'nın tutumunu eleştirirken dönüp kendi ülkesinin buna benzer bir fedakarlık yapmadığını araştırsın. (*Alkışlar*)

Son söz olarak. Ermenilere, Mustafa Kemal hükümetinin yaptığı anlaşmaya güven duymaları konusunda kabul ettirmek istediğim gerekçe şuydu: Bu hükümet barışı sağlamak ve son Sultanlar döneminin kana boğduğu acınacak ihtiraslarına kapılmamak zorundadır. Çünkü, Türkiye'de katliamlar tekrar başlarsa, bugün hepimizin istediği Türkiye'ye dostluk anlayışını devam ettirebilecek ne Poincaré ve Briand yönetimindeki ne de başka bir politikacının yönetimindeki Fransa hükümeti olmaz.

BAYAN FERİD-BEY- General, benim söylediklerimin hiçbir zaman sizin söyledikleriniz kadar etkin olmayacaktır, bu nedenle naklettiğiniz olaylar için size teşekkür ederim.

BAŞKAN- Başka kimse söz almak istemiyor mu?

MÜFİDE FERİT TEK

BAY LARNAUDE- Çok yazık; çünkü burada sadece bir duygusallık sorunu yoktur.

GENERAL GOURAUD- Özellikle dostum Gauvain ile Çukurova'daki Ermenilerin sayısı konusunda aynı fikirde değilim. Sanırım bir makalesinde orada 300 000 Ermeni olduğunu söylemişti; bu bir yanıltır.

GAUVAİN- Ben Çukurova'da, savaş öncesi toplumların durumuna bakarak, Hıristiyan topluluğunun çoğunlukta olduğunu söyledim.

GENERAL GOURAUD- Sanmıyorum.

GAUVAİN- Savaş öncesi yapılan Türk istatistiklerinden ortaya çıkan sonuç budur.

GENERAL GOURAUD- Çukurova'daki nüfusun savaş sırasında çok değiştiğini zannetmiyorum. Çukurova savaştan etkilenmedi; hatta, 1919 yılında ve 1920 yılının ilk altı ayında Ermeni nüfusunda artış oldu; çünkü Fransız birliklerinin varlığı onlara her türlü emniyeti sağlıyordu ve askeri katliam anısı birçoğunun, hükümet tarafından kendilerine gösterilen yerlere yerleşmeyip Çukurova'ya sığınmalarına neden olmuştu. Çünkü, 4 Ocakta biten Ermenilerin gemilerle taşınması sırasında sayıları 50 000- 55 000 kadardı.

GAUVAİN- Bugün Türkiye ile Fransa ilişkileri konusunda genel bir sunu yapılacağını düşünmüyordum; yapılan çok ciddi çalışmaların ortaya koyduğu istatistikler, Türklerin Çukurova'da azınlıkta olduklarını göstermektedir.

BAYAN FERİD-BEY- Tam tersine Çukurova'da ezici bir çoğunluğa sahibiz; Çukurova tam anlamıyla bir Türk ülkesidir.

GAUVAİN- Biraz önce İzmir kentinde %80 oranında Türk olduğunu söylediniz; beni hayretler içerisinde bıraktınız! Çünkü Fransız, ya da İngiliz konsolosluk ve politik istatistikleri çok farklı sonuçlar vermektedir.

BAYAN FERİD-BEY- Ben konuşmamda Türk istatistiklerine değil Avrupa istatistiklerine dayandığımı söylemiştim.

GAUVAİN- İzmir'de %80 oranında Türk olduğunu gösteren hiçbir istatistik görmedim.

BAYAN FERİD-BEY- Emin olmak için İzmir'e gitmek yeterlidir! Yunanlılar eğer çoğunlukta olduklarından emindiyseler niçin katliam yapıp, yakıp yıktılar? Onların nüfus sayımını reddetmeleri anlamlı değil midir?

MESUT BULUT

BAŞKAN- Söz Bay Chappedelaine'in

BAY CHAPPEDELAÏNE- İzin verin Bayan, vermiş olduğunuz harika konferanstan dolayı sizi tebrik etmek ileri sürdüğünüz çok güçlü gerekçelere küçük bir katkıda bulunmak istiyorum.

Birkaç hafta önce İzmir'de bulunma fırsatım oldu. Doğunun temel kentlerinden olan İzmir'de bulunan harika eğitim kurumlarını ziyaret ettim, Doğu Fransız okulları dünyanın sekizinci harikalarıdır. Bay ve bayan eğitimcilerimizin orada yaptıkları şey harikuladedir.

Bursa'da, İzmir'de ve Suriye'nin bütün kentlerinde bu kurumlar General Gouraud'nun harika yönetimi altında gelişmektedir. Fransız din adamları ve kadınlarının birçok çocuğa eğitim verdiği bu kurumlarda ağırlandım. Bana, küçük yaştaki Türk, Yunan, Ermeni, İsraili, hepsinin de kendi dinlerini muhafaza ettiği, daha beş altı yaşlarında Fransızca öğrenen ve dilimizi şimdiden konuşan, savaşın en ateşli döneminde dirsek dirseğe aynı sırada oturdukları sınıfları gösterdiler; bazıları bana Fransızca küçük bir kompliman yaparak teşekkür ediyor, bazıları milli marşımızı okuyordu.

İzmir'de Hıristiyan öğretisi kardeşlerinin ve Notre-Dames de Sion'un rahibelerinin binalarını görme imkanım oldu; bu bay ve bayan Fransızlardan bir tek çılgılık duydum:

"Türkler geri gelmelidir; Fransa'nın prestiji ve büyüklüğü için bu şarttır. Çünkü, eğer Türkler buraya geri gelmezse, eğer bu yer başkalarına bırakılırsa, özellikle Yunanlılara, yaptığımız bütün eserler mahvolur ve bizimle ölümüne uğraşırlar; yavaş yavaş buradan ayrılmaya mecbur oluruz."

Ankara görüşmeleri başladığında Kahire'deydim; Ankara Anlaşması'nın imzalandığının haberi iki gün sonra ulaştığında dünyanın Müslüman Din Enstitülerinden biri olan Büyük El-ezher camisinin önünden geçiyordum; ulemaların ders verdiği saatti; İslamın bütün bölgelerinden gelen 400-500 öğrenci vardı; Fransızların geçtiğini gördüler çünkü bana eşlik eden Cezayir Avcı Birliği üniformalı bir subay dostum eşlik ediyordu. Bizi tanıdılar ve *"Yaşasın Fransa!"* diye bağırarak bir grup öğrenci dışarı fırladı.

Suriye'de daha önce gördüklerimden de olumlu izlenim almıştım. Ama o an, eğer ikna olmamış olsaydım, hemen ikna olurdu. *(Alkışlar)*

BAŞKAN- Oturumu kapatmadan önce, izin verirseniz Bayan Ferid Bey'in konferansını şöyle söyleyerek özetlemek istiyorum: Fransa, büyük prestij sahibi olduğu ve olmaya devam ettiği Doğuda barışın egemen olmasını arzulamaktadır; buna engel hiçbir zaman ondan gelmeyecektir. *(Alkışlar)*

MÜFİDE FERİT TEK

POLİTİK VE SOSYAL EĞİTİM MATBAASI

26, Rue du Port, 26

BOULOGNE -SUR-MER
